

Biodiversiteit in jouw gemeente: Technische fiche

Gieren langs de daken

Algemeen

Gierzwaluwen zijn nauwer verwant met kolibries(!) dan met zwaluwen. Gierzwaluwen hebben speciaal ontwikkelde pootjes met vier tenen naar voor gericht om zich vast te klampen aan rotsen of muren. Een gestrande gierzwaluw klauwt zich heel hard vast om toch maar niet op de grond te vallen en dat kan flink pijn doen aan de handen!

Gierzwaluwen zijn net vliegende ankertjes. Ze hebben lange sikkelvormige vleugels en een licht gevorkte staart. Het verenkleed is donker bruin-zwart met een lichte keelvlak (1).

Ze kunnen behendig en zeer snel vliegen, tot zo'n 120 km per uur. Ze leven vaak ook lang, soms wel 15-20 jaar.

Gierzwaluwen hebben een bijzondere levenswijze. Ze brengen haast hun hele leven vliegend door: slapen, eten en zelfs paren doen ze in de lucht! Alle gierzwaluwen die geen nest hebben verzamelen zich 's avonds in grote groepen en stijgen dan gezamenlijk naar een hoogte van drie tot vijf kilometer om dan in een soort halfslaap te blijven rondzweven.

Gierzwaluwen broeden in steden en gemeenten. Ze bewonen vooral spleten en gaten in oude gebouwen (2). Oorspronkelijk waren gierzwaluwen rotsbewoners, en door de eeuwen heen hebben ze de rotsen ingeruild voor onze huizen.

Het zijn koloniebroeders; ze wonen met verschillende koppels samen en zijn heel plaatstrouw. Eens er gierzwaluwen in je huis zitten, blijven ze er generaties lang.

Gierzwaluwen zijn slechts kort in ons land: ze arriveren eind april, begin mei en tegen half augustus zijn ze bijna allemaal terug weg. In onze winter verblijven ze in tropisch en zuidelijk Afrika.

Gierzwaluwen zijn uitsluitend insecteneters. Ze vangen met hun extreem grote mondopening allerlei vliegende insecten uit de lucht. Als ze jongen hebben, maken ze van al deze gevangen insecten tijdens een lange voedselvlucht een voedselbal, waarin wel driehonderd insecten kunnen inzitten (3). De jongen worden dus maar af en toe gevoed, maar dan wel met een flinke voedselbal ineens. Per dag eet een gierzwaluwgezin tot 20.000 insecten!

Broedseizoen

Eind april komen de eerste vogels aan. In de regel zijn dit mannetjes die al eerder hebben gebroed. Ze zijn zeer plaatstrouw en bezetten het nest van het vorige jaar. Enkele dagen later komen ook de vrouwtjes aan. Dan komen de vogels aan die nog niet eerder gebroed hebben en tenslotte de tweedejaarsvogels. Een kolonie gierzwaluwen bestaat dus niet alleen uit broedkoppels, maar ook uit ongepaarde vogels. Deze zoeken de schaarse nestplaatsen af en proberen in de buurt van de kolonie nog niet bezette nestplaatsen te zoeken.

Als het dagenlang slecht weer blijft en er vliegen bijna geen insecten in de lucht, dan is er onvoldoende voedsel voor de jongen. Deze gaan dan een soort koudeslaap houden waarbij hun lichaamstemperatuur daalt en hun ademhaling vertraagt. Hun ouders gaan in tussentijd heel ver, tot meer dan duizend kilometer, op zoek naar voedsel. Wanneer de ouders dagen wegblijven van het nest sterven kleine jongen snel, maar goed bevederde jongen kunnen tot twee weken zonder eten overleven !

Problemen

Gierzwaluwen broeden vooral in oude gebouwen. Deze oude gebouwen, zoals bv. de negentiende-eeuwse gordels rond de steden, worden in hoog tempo gerestaureerd of afgebroken. Bij restauratie worden alle kieren en spleten gedicht, en zijn ze ongeschikt voor gierzwaluwen (en andere bewoners zoals mussen, spreeuwen, vleermuizen, ...) (4). Veel problemen kunnen vermeden worden door een degelijke inventarisatie van de plaatselijke gierzwaluwenpopulatie. Dit is echter geen gemakkelijke klus omdat de oudervogels het nest niet zo heel frequent bezoeken.

Ook onze nieuwbouw geeft hen geen mogelijkheden; alles is hermetisch dicht (5). Verder zijn de moderne pannen, met hun dubbele sluiting, ook ontoegankelijk voor vogels.

De grote plaatstrouw en sterke nieuwwrees maken dat kolonies uit steden kunnen verdwijnen op korte tijd. Er moet dringend werk gemaakt worden om de gierzwaluw nestplaatsen te garanderen, anders zal de afname zich snel doorzetten.

Soortbeschermingsacties

Probeer een samenwerkingsovereenkomst te bedingen met de gemeente of stad, om bij geplande renovatiewerken rekening te laten houden met gierzwaluwen. Volgende stappen zijn hierbij van belang:

- Voor een geplande renovatie, neem eerst contact op met de plaatselijke vogelwerkgroep of Natuurpunt afdeling om te weten of er in het gebouw al dan niet een gierzwaluwkolonie gevestigd is (doe dit minstens een jaar voor de geplande renovatie, zodat men nog een inventarisatie kan uitvoeren indien nodig)

Als er een kolonie gevestigd is:

- laat de werken buiten het broedseizoen doorgaan (dus niet werken tussen 15 april en 31 augustus)
- Voorzie in vervangende nestgelegenheid: de kleine meerkost is miniem, en geeft het gebouw een belangrijke symbolische meerwaarde.
- Deze nestgelegenheid lijkt best zoveel mogelijk op de verdwenen nestgelegenheid en wordt liefst op ongeveer dezelfde hoogte aangebracht.
- Win advies in bij de gierzwaluwwerkgroep van Natuurpunt voor de verschillende types vervangende nestgelegenheid.

Een gemeentelijk subsidiereglement is dikwijls een mooie stimulans om soortbeschermingsacties te ondersteunen. Voor zwaluwen zijn er al in heel wat gemeenten met subsidiereglementen. Voor gierzwaluwen nog maar nauwelijks (zie website).

Plaatsen geschikt als nestplaats

- Onder de in/uitvliegopening is 3 m ruimte nodig voor een vrije val die gierzwaluwen moeten kunnen maken bij het verlaten van de nestplaats. Dus geen platte daken, brede goten, balustraden, borstweringen ed. die het af en aanvliegen bemoeilijken.
- Gierzwaluwen zijn koloniebroeders, dus hoe meer nestgelegenheden bij elkaar hoe beter (6). Broedparen komen elk jaar terug naar hun oude nest. Niet-broeders, waaronder de jonge gierzwaluwen, proberen in het vestigingsgebied van hun kolonie van oorsprong een eigen plek te vinden. Soms lukt dat pas het derde of vierde jaar. Ze weten precies waar alle nestplaatsen zich bevinden. Wanneer er een vrijkomt, wordt die direct bezet.
- Nooit in de zon: Nestplaatsen in koele noord- en oostgevels aanbrengen i.v.m de hitte die kan ontstaan in de kleine broedruimte. Als nestgelegenheden in de schaduw blijven onder vb een dakrand tussen 9 en 19 uur, kunnen andere windrichtingen overwogen worden.
- Schoonmaken: niet nodig, dat doen de vogels zelf wel.
- Gierzwaluwen besmeuren de gevels niet en geven geen overlast.
- Bij nieuwbouw of renovatie die grenst aan bestaande gebouwen moet de nestgelegenheid zo dicht mogelijk bij nog bestaande nesten aangebracht worden.
- Als andere vogels, zoals mussen of spreeuwen, de nestkasten en pannen bezetten, laat ze dan hun gang gaan. Ze wijzen de gierzwaluwen, die een voorkeur voor 'gestoffeerde nesten' lijken te hebben, de weg. Ze zullen de andere vogels desnoods verjagen.

Gierzwaluwen een broedplaats bezorgen

In volgorde van duurzaamheid en geschiktheid:

- Ingemetselde neststenen
- Geïntegreerde nestgelegenheid
- Nestkasten
- Speciale dakpannen

Voor alle nestgelegenheden (buiten de speciale dakpannen) geldt:

- minimum bodemoppervlakte 15 x 25 cm en minimum hoogte 13 cm.
- invliegopening maximaal 2cm boven de bodem (van binnen gemeten).
- invliegopening 7 cm breed x 3,5 cm hoog of rond 5 cm doormeter of vierkant 5x5 cm.
- de invliegopening moet asymmetrisch aangebracht zijn, zodat er een donkere hoek in de nestgelegenheid ontstaat.

Plaats nestgelegenheden in kleinere groepjes (vb. 4-5). Zo vinden de gierzwaluwen sneller hun eigen nest terug. Of men kan de invliegopeningen duidelijk markeren (best nog individueel verschillend).

Ingemetselde neststenen

Neststenen die men bij nieuwbouw of renovatie inmetselt zijn de meest duurzame oplossing voor gierzwaluwen. De meeste neststenen worden in Nederland vervaardigd, maar men bouwt daar met een veel bredere spouw

(ca. 14 cm tegen slechts 7 cm in België), zodat maar weinig neststenen passen in Belgische nieuwbouw. Bij het in metselen moet er achter de nestkast nog voldoende isolatie geplaatst worden, anders krijgt men koudebruggen. Ondiepe stenen (tot ca. 15 cm diep) zijn geschikt om in nieuwbouw in te bouwen. Stenen van 17 cm diep kan men eventueel een paar centimeter laten uitspringen.

Bij renovatie is de situatie afhankelijk van de dikte van de muur. De meeste grote oude gebouwen hebben dikke muren zodat elk type van inbouwsteen hier wel in past.

Door het creatief in metselen van neststenen kan dit nog een mooi architectonisch element geven. Neststenen metsel je horizontaal in (met de vliegopening kort bij de bodem) !

Er zijn twee types:

- Zichtbaar ingemetseld, waarbij de neststeen volledig te zien is aan de buitenkant (7).
- Onzichtbaar ingemetseld, waarbij enkel een klein spleetje in de muur te zien is (7).

Geïntegreerde nestgelegenheid

Geïntegreerde nestgelegenheid is broedruimte die in bestaande ruimten van gebouwen wordt gecreëerd door ze geschikt toegankelijk te maken voor gierzwaluwen.

Enkele voorbeelden:

- Laat een spleet van een 4 cm tussen de muur en de rand van de dakgoot, zo kunnen gierzwaluwen hier perfect tussen kruipen en in de holte van de dakgoot nestelen (9).
- In de dakoversteek zit meestal een holle ruimte. Als men hier onderaan enkele invliegopeningen uitzaagt, krijgt men een perfecte broedplaats voor gierzwaluwen.
- Verluuchtingsroosters in de muren kunnen worden uitgeslepen. Hier vinden gierzwaluwen ook een broedplaats
- Steigergaten in oude gebouwen zijn dikwijls dichtgemaakt om duiven buiten te houden (4). Als men deze terug openmaakt met een invliegopening alleen geschikt voor gierzwaluwen, zijn dit ook geschikte nestplaatsen.

Als deze ruimten veilig en groot genoeg zijn én niet te warm worden, kan men op een goedkope, eenvoudige manier nestplaatsen maken. Met wat creativiteit zijn er nog andere plekje om te toveren tot geschikte nestplaatsen (10).

Nestkasten

Gierzwaluwen broeden ook in nestkasten. Nog meer dan bij ingebouwde neststenen moet er hier op gelet worden dat ze nooit in de felle zon hangen in de zomerperiode. Nestkasten bestaan er in vele vormen en maten. Het meest duurzame zijn de houtbetonnen of eternieten types, maar ook houten nestkasten zijn geschikt (11). (De voorgestelde kasten worden verkocht door de Natuurpunt winkel of Waveka)

Hoe zelf een nestkast bouwen ?

Best gebruik je onbehandeld hout, of toch zeker de binnenkant mag je niet behandelen. Smeer de randen in met houtlijm, dit verbetert de watervastheid. Als je zelf een nestkast bouwt, moet je rekening houden met:

- Nestkasten moeten geopend kunnen worden. Echter, maak ze nooit open tijdens het broedseizoen want de vogels zijn gevoelig aan verstoring en riskeren hun legsel of jongen te verlaten.

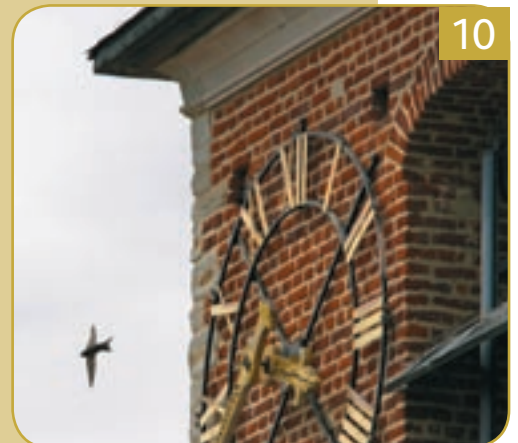
7

8

9

10

11

- Het is niet noodzakelijk maar wel mogelijk om de nestkasten schoon te maken na het broedseizoen (na 31 augustus) omdat er parasieten overwinteren. Gebruik hiervoor geen insectenverdelgingsmiddel en leg er nadien terug wat nestmateriaal in.
- Korte, zachte materialen zijn geschikt als nestmateriaal: kort geknipt hooi, haar van poezen of honden, ... enz.
- Gebruik zoveel mogelijk gecertificeerd (FSC, PEFC,...) hout en let op de duurzaamheid.
- Een goede, duurzame bevestiging van de nestkasten is zeer belangrijk: wie een nestkast ophangt, moet ook zorgen dat die niet naar beneden kan vallen ! Vermijd dus ongevallen en controleer dus regelmatig de bevestiging!
- Hang steeds het juiste type nestkast op de juiste plaats. Sommige nestkasten zijn alleen geschikt om onder een oversteek te hangen, andere kan je ook zonder oversteek ophangen.
- Je kan een nestkommetje infrezen in de bodem van de nestkast, zo kunnen de eieren niet weggrollen en blijven de jongen beter in het nest.
- Als mussen in de nestkast gewoond hebben, ga dan kijken na het broedseizoen of er niet teveel nestmateriaal in zit en verwijder dit.

Dakpannen

Er zijn verschillende soorten speciale gierzwaluwdakpannen te verkrijgen.. Deze pannen zijn voorzien van een invliegopening (neus), waardoor de vogels onder de pannen kunnen komen (12).

De invliegopening is zo geconstrueerd dat er geen gevaar is voor inregenen, dus onder de pannen blijft het perfect droog.

Deze pannen kunnen het beste in groepen halverwege het dak worden gelegd met een tussenruimte van drie gewone pannen. Plaats de pannen best in een grillig patroon, zodat de nestplaatsen herkenbaarder zijn voor de gierzwaluwen. Het noorden of oosten zijn de enige geschikte windrichtingen voor gierzwaluwpannen. Op andere richtingen wordt het nest bij zonnig weer veel te warm. Hoe steiler een dak, hoe beter. Daken met een hellingshoek minder dan 45 graden zijn niet geschikt omdat de nesten dan steeds in de felle zon komen te liggen gedurende de dag.

Een goedkopere oplossing dan speciale gierzwaluwpannen, zijn ventilatiepannen waarvan men de spijlen uitzaagt tot een opening groot genoeg voor gierzwaluwen (3,5 cm hoog en 7 cm breed). De randen moeten dan wel proper worden afgewerkt zodat de gierzwaluwen niet met hun vleugels er tussen blijven steken.

Leg wat nestmateriaal tussen de panlatten, of steek een latje onder de panlat, dit helpt al om een start te geven voor hun nestbouw.

11

12

12

12

Waveka (adres zie uiterst rechts) verkoopt een selectie aan dakpannen Op volgende adressen kunnen nestkasten, neststenen of dakpannen gekocht worden:

Natuurpuntwinkel: Graatakker 11, 2300 Turnhout, Tel. 014/47.29.56, winkel@natuurpunt.be

Gierzwaluwbescherming Nederland: Fred Van Der Lelie, GBN@hccnet.nl

VIVARA: Vivara Natuurbeschermingsproducten, Postbus 5068, 5800 GB Venray, Tel: 0478-517960, Klantenservice: 0478-517962, Fax: 0478-517951, info@vivara.nl

WAVEKA: Postbus 1167, 3330 CD, Zwijndrecht, Tel: (078)612 41 11, Fax (078)612 42 22, info@waveka.nl

ZWALUWEN: Adviesbureau op non-profit basis, zundertseweg 84, 4707 PB Roosendaal, Tel. 0031-165-535 810, zwaluwen@hotmail.com

12

Aanlokken met geluid

Omdat gierzwaluwen honkvast zijn en nogal nieuwvrees hebben, zullen ze eerder vlak in de buurt van bestaande kolonies op zoek gaan naar nestgelegenheid en veel minder op exploratie gaan op plaatsen ver van kolonies en waar reeds lang geen vogels meer broeden. Met lokgeluiden kan men deze nieuwvrees echter doorbreken. Best kun je geluid zo kort mogelijk bij de nestkast en zo luid mogelijk afspelen van begin mei tot in juli, bij mooi weer en vooral tussen 6 en 8 uur en tussen 20 en 21.30 uur. Op de website is het geluid downloadbaar. De Natuurpunt winkel verkoopt ook een CD met gierzwaluwgeluid.

Cameratoepassingen

Voor sensibilisatie kan het heel interessant zijn om in een nestkast een camera te hangen. Ook voor jezelf geeft dit bijzonder interessante beelden. Hier wordt dikwijls een mini B/W CMOS-camera met IR LED's gebruikt (13).

Je kunt de beelden rechtstreeks op televisie tonen of opnemen op dvd/ video. Een zeer goede en uitgebreide handleiding hoe een camera te installeren vind je bij Gierzwaluwbescherming Nederland (<http://www.gierzwaluw.com/Cameraoog.pdf> is de link)

Voor filmpjes in gierzwaluwnesten:
zie website

13

Meer info: www.natuurpunt.be/biodiversiteit
met verwijzing naar diverse websites

V.U. Willy Ibens - Coxiestraat 11 - 2800 Mechelen
foto's: Steven Vanholme, Fr derik Van Lierop, Wim Veraghtert, Ingrid Nagtzaam,
Willy Ceulemans, Waveka, Hubert Lehaen, Raymond de Smet, D. Godderis
Tekeningen: Gerald Driessens

Met steun van de
Vlaamse overheid